

*Dr Dragan ALEKSIĆ
Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd*

PRVO REAGOVANJE FRANCUSKE NA ZBLIŽAVANJE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE I TREĆEG RAJHA

Sredinom tridesetih godina počele su da slabe tradicionalno dobre političke veze Kraljevine Jugoslavije s Francuskom dok je istovremeno tendencija jačanja jugoslovensko-nemačke privredne saradnje bila sve izraženija. Okretanje ka Nemačkoj nije značilo da se Jugoslavija odriče svog savezništva s Francuskom. Francuska je sve do 1940. godine zadržala značajnu ulogu u jugoslovenskoj spoljnoj politici i odbrambenoj doktrini, mada ne dominantnu kao u prethodnom periodu, a i sama nije želela da se odrekne svog najznačajnijeg partnera u jugoistočnoj Evropi.

U 1935. godini odigrale su se najkrupnije promene na evropskoj političkoj sceni posle Prvog svetskog rata, koje su ugrozile Francusku kao glavnog nosioca „versajskog sistema“ i garanta evropskih mirovnih ugovora i kolektivne bezbednosti.¹ Francuska je ovu politiku ostvarivala dvostruko: kroz kontrolu Nemačke i kroz stvaranje saveza i paktova.² Osim neposredne opasnosti koju je nacistička Nemačka predstavljala za Francusku, od sredine tridesetih godina „francuski sistem bezbednosti“ bio je ugrožen i brzim nemačkim ekonomskim prodorom u zemlje jugoistočne Evrope i preuzimanjem apsolutne kontrole nad privredama francuskih malih saveznika, uz mogućnost da zadobije i političku dominaciju. U takvim uslovima dobri odnosi s Kraljevinom Jugoslavijom ponovo su dobili na značaju za Francusku. Prikazaćemo jednu od prvih reakcija francuske obaveštajne službe na nemačko ekonomsko prisustvo u Jugoslaviji i pokušaćemo da utvrdimo koliko navodi u izveštaju imaju osnova.

---

¹ Vuk Vinaver, *Jugoslavija i Francuska između dva rata*, Beograd 1985. str. 5.

² Vuk Vinaver, *Svetska ekonomska kriza u Podunavlju i nemački prodor 1929–1935*, Beograd 1987, str. 5.

U prvoj posleratnoj deceniji Francuska i Velika Britanija, utemeljivači i stvaraoci „versajske Evrope“ i zaštitnice njenog poretka, bile su veoma prisutne u spoljnoj politici Jugoslavije, ali ne i u privredi. Jugoslavija je najveću spoljnotrgovinsku razmenu imala sa svojim potencijalnim neprijateljima, Italijom, Austrijom i Nemačkom koje su u 1934. godini učestvovala sa 54,25% u njenom izvozu i 42,58% u uvozu. Istovremeno, Francuska je u jugoslovenskom izvozu učestvovala sa 1,26% i 3,9% u uvozu.³

Velika nesrazmera odnosa političkog uticaja i ekonomskog prisustva mogla je da se održi u vreme liberalnih odnosa spoljnotrgovinske razmene, do 1930. godine. U vreme opšte konjunktore evropske privrede, liberalnog trgovinskog poretka i zlatnog važenja valuta, Jugoslavija je mogla da izvozi na jedno tržište a da kupuje na drugom.

Francuska, rukovođena čisto ekonomskim motivima nije imala ni potrebe ni želje da proširuje robnu razmenu s Jugoslavijom. Njenim privrednim krugovima više je odgovaralo da zarađuju od ulaganja u jugoslovensku industriju i od zajmova nego od trgovine jugoslovenskim izvoznim artiklima.⁴ Na političkom planu, budući glavni pokrovitelj Jugoslavije, koja je najviše u ovom delu Evrope bila izložena revizionističkim težnjama svojih suseda, Francuska nije morala da se bori za odanost svog štićenika jer se ona nametala samom prirodom odnosa. Stoga nije bila spremna, ili nije imala dovoljno političkog sluha, da podnese ekonomske žrtve kako bi Jugoslaviju zadržala van domašaja Nemačke.

U trgovinskom sporazumu koji je stupio na snagu 7. maja 1932. godine, Francuska je odobrila preferencijalni tretman agrarnih proizvoda koje je uvozila iz Jugoslavije, ali taj ustupak nije učinjen samo zbog dobrih političkih odnosa dve zemlje⁵. Sporazumi o preferencijalima, karakteristični u evropskoj trgovini od početka tridesetih godina, posledica su agrarne krize koja nije bila poseban problem samo agrarnih zemalja već je postala opšti evropski problem. U jeku ekonomske krize, sve evropske industrijski razvijene zemlje uvele su čitav niz ekonomsko-političkih mera s ciljem da ublaže negativan uticaj krize na domaću privredu: visoke zaštitne carine na uvoz industrijske robe; kontrolu deviznog prometa; izigravanje klauzule o najvišem povlašćenju; zamenom stranih sirovina domaćim. Agrarni protekcionizam je pojačan do najekstremnijih formi tako da je pretila opasnost da agrarne zemlje dovede do siromaštva. Inicijativa koju su pokrenule zemlje jugoistočne Evrope rezultirala je rezolucijom na Ženevskoj

³ U 1934. godini najveći jugoslovenski spoljnotrgovinski partneri bili su: Italija, sa 22,64% u izvozu i 15,92% u uvozu; Austrija sa 16,71% u izvozu i 12,46% u uvozu i Nemačka sa 14,9% u izvozu i 14,20% u uvozu. Godišnji izveštaj Britanskog poslanstva u Beogradu za 1934. godinu, Ž. Avramovski, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji*, knj. 2, str. 284–286.

⁴ Vuk Vinaver, *Jugoslavija i Francuska...* str. 449.

⁵ *Službene novine*, br. 103 od 7. maja 1932.

privrednoj konferenciji, novembra 1930. godine, kojom su evropske agrarne zemlje zaštićene u odnosu na prekomorske dodeljivanjem preferencijala na agrarne proizvode, odnosno povraćajem dela carinskih dažbina od strane zemalja koje su zavele carine na ove proizvode.⁶

Na zahtev Jugoslavije, a rukovođena donekle i političkim obzirima, Francuska je pristupila pregovorima o preferencijalima za jugoslovensku pšenicu. Sporazumom, koji je imao strogo privremeni karakter, olakšan je plasman jugoslovenskog žita u Francusku.⁷ Kao nadoknadu Jugoslavija je morala da prizna znatne olakšice na uvoz luksuzne robe iz Francuske, smanjene su carine na šampanjac, kozmetičke proizvode, tkanine od svile i farmaceutske proizvode. Francuska je istakla i dodatne zahteve u oblasti izvršenja državnih nabavki i učešću u državnim licitacijama.⁸ Jedan deo jugoslovenskog potraživanja iz robnog prometa trebalo je da posluži za otplatu dugova Francuskoj. Međutim, kontingenti koje je Jugoslavija dobila bili su niži od prosečnog godišnjeg izvoza u Francusku prethodnih godina. Samo izvršenje utvrđenih kontingenata išlo je teško. Podela dozvola često je vršena krajem meseca što je praktično onemogućavalo da se izvoz izvede. Nepovoljne uslove za sprovođenje ugovora komentarisao je predsednik Privredne komore Đoko Ćurčin: „U poslednje vreme sklopljeni trgovinski ugovor između nas i Francuske predviđa istina preferencijale i druge pogodnosti, koje su u stanju da unaprede naš izvoz onamo, ali su praktični uslovi za izvođenje tog ugovora upoređujući ih s Nemačkom i Italijom tako nepovoljni da će se s obzirom na nedostatak naročite organizacije efekat ovog ugovora u najboljem slučaju iznositi oko 50 miliona dinara, dok naši anuiteti iznose godišnje 400 miliona dinara“.⁹

Međutim, i pored slabih ekonomskih veza, politički odnosi Jugoslavije i Francuske bili su veoma srdačni sve do početka 1935. godine. Britansko poslanstvo u Beogradu, uvek dobro obavешteno o jugoslovenskoj spoljnoj politici, u izveštaju za 1934. godinu ocenilo je pozitivan karakter tih odnosa. „Francusko savezništvo se i dalje dobro uvažava u Jugoslaviji i politički odnosi su bliži nego ikada“.¹⁰

Jugoslovenski ministar spoljnih poslova Bogoljub Jevtić je bio juna meseca 1934. godine u službenoj poseti Parizu, koja je u francuskoj štampi

⁶ Više o tome: Boško Đorđević, *Pregled ugovorne trgovinske politike od osnivanja države Srba Hrvata i Slovenaca do rata 1941*, Zagreb 1960, str. 219.

⁷ Francuska je odobrila povrćaj carine za jugoslovensko žito koji ne prelazi 30% od uvozne carine. Iznos preferencijala bio je promenljiv i zavisio je od razlike između svetske cene i cene koju su jugoslovenski izvoznici („PRIZAD“) smatrali unosnom. *Isto*, str. 220.

⁸ Posebnim pismom od 10. marta 1932. Jugoslavija se obavezala da reducira stopu poreza na francuske proizvode: vino, konjak, likere, parfeme. *Isto*.

⁹ Arhiv Jugoslavije (AJ), Centrala industrijskih korporacija (CIK) 76-76-143.

¹⁰ Izveštaj Britanskog poslanstva u Beogradu za 1934. godinu, Živko Avramovski, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji*, knj. 2, Beograd 1986, str. 251.

ocenjena kao uspešna. Samo desetak dana kasnije francuski ministar spoljnih poslova Bartu (Louis Barthou) doputovao je u Jugoslaviju, gde mu je priređen veoma srdačan doček.¹¹ Kralj Aleksandar je visokom gostu dodelio *orden belog orla prvog reda*. Na kraju posete Bartu ja dao izjavu za štampu u kojoj je istakao „da je prilikom raznih susreta i razgovora u Beogradu razmotren stav dveju država prema najaktuelnijim problemima i da je tom prilikom došlo do izražaja veliko međusobno prijateljstvo i uzajamno poverenje.“¹²

Zahlađivanje srdačnih odnosa između Jugoslavije i Francuske otpočelo je početkom 1935. godine kao posledica spleta političkih okolnosti u Evropi zbog kojih je Francuska, vodeći računa pre svega o sopstvenoj bezbednosti, svog balkanskog štíćenika stavila u drugi plan. Naime, usled opasnosti od nacističke Nemačke, Francuska je morala da traži velike saveznike, tako da je počela da se okreće Italiji i Sovjetskom Savezu, što je naišlo na podozrenje Jugoslavije koja s ovim zemljama nije imala dobre odnose.¹³

Neuspeli nacistički puč u Austriji, jula 1935, zbližio je Francusku i Italiju u saradnji na očuvanju austrijske nezavisnosti. Dve zemlje su potpisale sporazum u Rimu 7. januara 1935. godine i pozvale članice Male Antante i Balkanskog sporazuma da podrže pakt, ali su Jugoslavija i Rumunija ostale uzdržane.¹⁴ U diplomatskim krugovima se procenjivalo da je Jugoslavija italijanske ekspanzionističke težnje smatrala za veću opasnost po svoju bezbednost od namera militarističke Nemačke koja je zabrinjavala sve svoje susede. Na drugoj strani, smatralo se da bi za Jugoslaviju bio prihvatljiviji anšlus nego restauracija Habzburgovaca u Austriji.¹⁵

Potpisivanje Rimskog pakta donekle je obezvređilo jugoslovensko savezništvo s Francuskom kao garanciju protiv italijanske agresije. Sklapanje francusko-sovjetskog sporazuma maja 1935. i proitalijanska politika koju je vodio novi francuski ministar spoljnih poslova Laval (Pierre Laval) uticali su na slabljenje prijateljskih veza između Jugoslavije i Francuske. Jugoslavija se sve više uzdržavala od proširenja svojih obaveza prema Francuskoj koje su se odnosile na pariranje Nemačkoj. Novi jugoslovenski premijer Milan Stojadinović je

¹¹ Dolazeći brodom iz Rumunije Bartu se zaustavio u Donjem Milanovcu, gde je saznao da će ulica kojom je prošao dobiti njegovo ime. *Politika* 23. jun 1934.

¹² Izveštaj Britanskog poslanstva u Beogradu za 1934. godinu, Ž. Avramovski, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji*, knj. 2, str. 251–252.

¹³ O tome više: Vuk Vinaver, *Jugoslavija i Francuska...*, str. 5–7; Živko Avramovski, *Balkanske zemlje i velike sile 1935–1937*, Beograd 1968, str. 18–25; Jakob Hoptner, *Jugoslavija u krizi 1934–1941*, Rijeka 1972, str. 24.

¹⁴ Čedomir Popov, *Od Versaja do Dancinga*, Beograd 1976, str. 456–462.

¹⁵ Izveštaj Britanskog poslanstva u Beogradu za 1935. godinu, Ž. Avramovski, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji*, knj. 2, str. 308; V. Vinaver, *Svetska ekonomska kriza u Podunavlju...*, str. 231–233.

nastavio da vodi antiitalijansku i antiaustrijsku politiku, koja se više nije poklapala s francuskim interesima.

Istovremeno u jugoslovenskim krugovima je sve više rasla simpatija prema nacističkoj Nemačkoj zbog njenog nepopustljivog stava prema boljševičkoj Rusiji. U vojnim krugovima, koji su u Jugoslaviji imali značajniju ulogu nego u ostalim zemljama Male Antante, osećalo se veliko poštovanje prema snazi ponovo naoružane Nemačke a njen vojnički duh i vojnička efikasnost bili su predmet uvažavanja komandnih kadrova jugoslovenske vojske.¹⁶ Kao i Francuska, Nemačka je politički delovala na Jugoslaviju. U leto 1935. godine Herman Gering (Hermann Goring), drugi čovek Trećeg rajha, boravio je u Beogradu s ciljem da spreči da se Jugoslavija uključi u bilo koju antinemačku akciju.¹⁷ Mnogo neposredniji uticaj na jugoslovenske krugove, međutim, ostvaren je uspešnim nemačkim ekonomskim prodorom.

Osnova za privrednu saradnju dveju zemalja je već postojala jer je razlika u privrednoj strukturi omogućavala trgovinski promet u pravcu privrednog dopunjavanja tako da je Jugoslavija još s Vajmarskom republikom imala dobre ekonomske veze. Nacistički režim koji je od samog početka sprovodio ofanzivnu i dugoročnu ekonomsku politiku, pri čemu je privreda bila instrument i prethodnica politike, u sferu svojih interesa uključio je i Jugoslaviju. Jugoslovensko-nemački trgovinski ugovor zaključen je 1. maja 1934. u Beogradu, na vrhuncu ekonomske krize u Jugoslaviji.¹⁸ Ugovor se zasnivao na klauzuli o najvećem povlašćenju i urađen je na novim osnovama s ciljem da trajno uredi trgovinske odnose dveju zemalja.¹⁹ Specijalne povlastice koje je Nemačka odobrila Jugoslaviji pri izvozu bili su preferencijali. Ovaj povraćaj carinskih dažbina omogućio je jugoslovenskoj robi konkurentnost na nemačkom tržištu. Time je istovremeno obezbeđeno podizanje kupovne moći jugoslovenskih privrednika za kupovinu nemačkih proizvoda. Znatnim trgovačkim olakšicama i pogodnostima u platnom prometu Nemačka je otvorila svoje tržište jugoslovenskim izvoznim proizvodima i ubrzo postala njen najvažniji trgovinski partner.²⁰ Nemačka dominacija u jugoslovenskoj spoljnoj trgovini se ne ogleda samo u

¹⁶ Izveštaj Britanskog poslanstva u Beogradu za 1935. godinu, Ž. Avramovski, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji*, knj. 2, str. 327–328.

¹⁷ *Isto*, str. 330.

¹⁸ Pad cena poljoprivrednih proizvoda, glavnih jugoslovenskih izvoznih artikala, i otežani uslovi plasmana na strana tržišta umanjili su obim jugoslovenskog izvoza. U zemlji je 1928. godine proizvedeno 5,6 miliona tona žitarica u vrednosti od 15 milijardi dinara, a žetveni prinosi od 6,9 miliona tona u 1932. godini vredeli su samo 10 milijardi dinara, zbog pada cena. Razvoj narodne privrede u Jugoslaviji, izdanje Narodne banke Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje za ekonomska izučavanja, Beograd 1940.

¹⁹ *Službene novine*, br. 123 od 1. maja 1934.

²⁰ Dragan Aleksić, „Spoljnotrgovinska politika Kraljevine Jugoslavije 1939–1941“, *Tokovi istorije*, 1-4/1998, str. 61–62.

obimu robne razmene već i u perspektivi trajne vezanosti Jugoslavije za svog moćnog partnera bilateralnim ugovorima i platnim prometom putem kliringa.

Dokument koji izveštava o metodama nemačke ekonomske penetracije u Jugoslaviji potiče iz sredine 1935. godine. Pronađen je u Arhivu Jugoslavije, Zbirka Ljube Davidovića, 323 dok. 101.

(Извештај поднет француском генералштабу од стране француске тешке индустрије)

ХИТЛЕРОВА СТРАТЕГИЈА У ЈУГОСЛАВИЈИ

„Словенски народи су инфериорна раса, – то је ђубре европске цивилизације.“

„Будућост Немачке лежи у колонизацији словенских земаља: то је наше право као јачег и наш задатак као супериорније расе.“

(Хитлеровске доктрине)

Пошто је теорија већ постављена, треба радити брзо. Будући да су сви словенски народи слободни, они својом познатом виталном снагом брзо еволуирају, те треба још у почетку зауставити њихово државно формирање, јер доцније то неће бити могуће. Та делатност мора бити подземна, тајна, да највише напада на њихову најслабију тачку – партикуларизам. Бизмарк је тачно рекао: „Срби, Хрвати и Бугари су неспорно један народ, али док се те козокрадице међусобно масакрирају добро је за нас, јер за то време нећемо имати потреба да о њима водимо рачуна.“

Али, да би се фаворизирао неред и угасила њихова расна свест, да би се бацали једни против других, – увек у корист Немачке – потребно је пре свега корумпирати њихове владе. Историја словена пуна је издаја, корупције и неспособности људи на крми државе, што је све било катастрофално за те народе, који су били час у слободи, час у ропству. За време светског рата словенски народи су се ослободили својим напорима и потпором Француске. Они данас живе на своме пространом и богатом тлу и имају све услове и могућности да достигну до високог степена напретка и да пођу до највише еволуције својих моралних и интелектуалних особина (*qualité*).

Немачка је природни непријатељ Словенства. Експанзија немачка може да се реализује искључиво на рачун словенских народа.

Овде ћемо се ограничити на обелодањење хитлеровске активности специјално у Југославији. Рад у другим земљама у овоме моменту нећемо узети у обзир, јер су већ познати резултати у Бугарској и Пољској. Односи тих држава јасно илуструју успех немачке политике: „Подели па владај“.

Једина нација која има директни интерес да словенске земље буду јаке, велике и независне, јесте француска. – Француска је припомогла ослобођењу ових земаља и њиховом организовању и само Француска може тим земљама дати у тешким моментима једну снажну подршку за њихову независност. Први Хитлеров задатак био је да сломи то природно савезништво. Успео је у Пољској, – сада је на реду Југославија.

Југославија

После великих ратних пустошења, уништења и осиромашења, Југославија је почела да се брзим темпом опоравља, а ратне репарације су у велико послужиле техничкој обнови земље. Од тога доба датирају први конци једне велике непријатељске мреже, невероватно вешто организоване преко целе земље.

Југословенска влада могла је на рачун репарације да поручи ма какву робу из Немачке, код које било фирме. Када је роба била испоручена лиферанту је исплаћивала немачка влада. Према томе, постојала је велика утакмица између разних немачких фирми за југословенско тржиште. Добијање поруџбине зависило је готово искључиво од представника немачких фирми у Југославији. Из тог разлога немачке фирме су за своје представнике у Југославији бирале међу југословенима оне из високог друштва, који су имали репутацију и утицајан положај, а били по могућству без скрупула. Сасвим је разумљиво да су ти представници успевали у својим подухватима само захваљујући својој способности да корумпирају оне државне органе од којих су те поруџбине зависиле: фирма, која је давала веће провизије и мита добијала је поруџбине. Али, нису се могли сви државни органи корумпирати на исти начин. Немачка тешка индустрија располаже методама тако брижљиво постављеним и нијансираним да врло често чак и личности, које су корумпиране нису тога свесне. – У погледу важности између главних преставника немачких фирми у Југославији, Браћа Рош долазе на прво место, сви остали далеко су иза њих, што се види из чињенице да је 1/3 свих немачких репарација обављена преко Браће Рош.¹ Провизије које су добијали од немачких лифераната у

¹ Видети досије „Афера Р.“ II. увод (о уговорима са немачким фирмама, који се налазе у Управи Ратне Штете).

почетку су се пеле до 30%, тек после 1929.г. пале су на 9% до 5%. Браћа Рош су у ствари стожер немачке тешке индустрије у Југославији, те благодарећи њима, Немачка је чврсто ухватила корен у Југославији.

Од почетка 1922. г. Трговачки суд у Београду регистровао је следеће:

- I. „Интернационални Биро Рокс“
- II. „Експорт-Импорт Рокс, власници Душан Рош, Ђорђе Рош и Тодор Савић“

У то доба све је се продавало и послови су им се нагло развијали, зараде су биле велике и лаке – перспективе сјајне и неограничене. Кад је се почело са заобилажењем закона, појавио је се трећи ортак Тодор Савић, као сметња, али су Браћа Рош, као врло вешти, нашли пута и начина да га се после три године згодно отарасе, – стављен је у такав положај да је морао сам да се повуче. Али, он је знао тајне и имао компромитујућа документа. Пошто би потрошио новац примљен од Браће Рош за ћутање, поново би се појављивао, претио, те био опет исплаћиван. Често се долазило при томе и до суда, тако да се то и данас повлачи. Код окружног суда у Београду постоји Савићева тужба против Браће Рош због корумпирања чиновништва, – примио је од њих око Дин. 1,000.000,- за ћутање.

После Савићевог иступања из фирме Браћа Рош су били опрезнији и ангажовали су као трајног ортака југословенског генерала у пензији Јовицу Јовичића, зета чувеног југословенског војводе Степе Степановића.

Разумљиво је да је тај генерал имао врло великих веза у целоме Министарству Војске и Морнарице и у другим установама. Што се тиче дискреције, била је потпуна. Није се ризиковало индискрецијом тога генерала, јер морално: његов високи положај није му дозвољавао да се компромитује као агент-посредник, а материјално: морао је потпуно да чува тајну због своје пензије, на коју не би имао право, ако би се бавио самосталним привређивањем. Имајући свуда многе везе, генерал је био врло користан и зато му је додељена обавештајна служба, зашта му је дато 5% од чисте зараде фирме „Рокс“, а његов син је послат на студије у Немачку – код Дорније-а.

Послови су се развијали огромном брзином, добит је била огромна и прелазила чак и најоптимистичкија предвиђања,² а то је код тих људи угушило осећаје према њиховој отаџбини. Из опрезности Браћа Рош су склонили свој новац у Швајцарску и Немачку. (Union de Banque Suisse Deutsche Bank und Diskonto Gesellschaft).

² Видети досије „Афера Р.“ I. Извод из пријаве Мин. Финансија.

Југословенска морнарица је у канцама Немачке, захваљујући бившим аустријским официрима. Командант југословенске морнарице адмирал Викархаузер, затим начелник техничког одељења југословенске морнарице Артур Малбохан, као и многи други официри примали су провизије од Немачке – преко Браће Рош. Кушњен је стари немачки брод „Ниоба“, 41 хидроавион Дорније Вал (Doи Do 3.) све на рачун репарација, а и за готов новац. Под изговором специјалиста и инструктора долазе Немци и остају по 1–2 године у Југославији. Југословенски непријатељ од јуче и од сутра упознат је, према томе, са целокупним ратним капацитетом Југославије у случају евентуалног рата.

Биро Рокс је у ствари једна врста централног министарства. Преко људи, које има у свима министарствима, добављају се податци и дају инструкције за прибављање и утрошак разних расположивих „кредита“ (буџетских партија). Рокс је писао експозее и разне рапорте и стављао их на расположење југословенским државним функционерима, који су их читали пред компетентним личностима и комисијама, као да су их они лично израдили.

Систем тога рад био је тако компликован и вешто израђен, да је било немогуће открити извор разних акција. Титула норвешког конзула служила је као параван и истовремено је деловала у великим размерама на реализовање послова.

Интензитет тога рада захтевало је стални контакт са немачком индустријом, – како је често било разних дела, која су директно ишла на штету и против безбедности земље, избегавана је преписка поштом. У тим случајевима конзул Ђорђе Рош тржио је званичном преставком од Управе Града Београда издавање шестомесечне визе за више путовања у све земље – са мотивацијом: послови конзулата. Служили су се и другим начином: Шифроване телеграме дозвољавале су југословенске власти само под условом да се употребљују допуштени кодови, као Рудолф Мосе и АБЦ код, тако да је државна власт могла у свако доба да контролише садржину телеграма. Пошто је Рокс обавештен да се контрола на радио телеграме у ствари не врши, установио је сопствену тајну шифру, чији се један кључ налази у Берлину, а други лично код Роша. Та тајна шифра је повремено тако вешто мешана са дозвољеном шифром, те, ма да је употребљавана пет година, југословенске власти то нису никада ни приметиле ни контролисале. – У тој шифри налазе се и имена више југословенских официра.

Када је Хитлер дошао на власт јако је се осетио немачки утицај у свима земљама са немачким мањинама. Сви они који су радили за економску Немачку, дужни су били да испуне још један важнији задатак:

да на политичком пољу раде за Хитлера. Браћа Рош су прво провели дуже време у Немачкој, затим су примили један штос штампаних Хитлерових говора, које југословенска цензура иначе није пуштала, а који су раздати и извесним високим државним функционерима и офици- рима у Југославији. Доцније су претресане статистике спољне трговине и направљен је један експозе у више примерака, пун цифара, којима се доказивала потреба економска за Југославију да се оријентисе према Немачкој. Ти експозеи били су читаву годину дана систематски пласи- рани код разних југославенских високих функционера. – Затим је органи- зована посета југословенских новинара Немачкој. Марсељски атентат искоришћен је код југословенске публике до крајњих граница, ма да је Немачка главни протектор свих политичких комплота и свих ревизио- ниста. Марсељски атентат је неоспорно био на велику корист Немачке, њени агенти ширили су гласове компромитујуће по Француску. – Стално треба имати у виду оних 500.000 немачке мањине у Југославији, од којих је велики број у Хитлеровој тајној служби. Како су ти људи на културном нивоу далеко изнад југословена, то они врше на њих огроман утицај. На улицама се свуда говори немачки, трафике су пуне немачких новина и илустрација. Има много немачких студената, житеља југословенских, који иду на студије у Немачку. Студенти из Рајха проводе ферије или долазе као туристи у Југославију, посећују своје саплеменике, дају им инструкције и врше велику пропаганду за мајку отаџбину. На несрећу Југославије, ни њена влада, ни њена политичка полиција нису ништа приметили и ако им је земља добро минирана. Немци су поверили Браћи Рош мисију да се придобије јавно мњење у Југославији. Резултат је био брз и успешан. Направљен је споразум са директором полузваничног листа „Време“ г. Станиславом Краковом. (Интересантно је да је фирма Дорине из Фридрихсхафена и њена филијала Аеро-Метал у Цириху, плаћала директора Кракова, посредством Браће Рош. – Директор Краков је у сродству са командантом југословенског ваздухопловства генералом Недићем.)

Из Немачке примељени материјал за штампу Браћа Рош су достављали Кракову, који је на основу тога писао чланке о Хитлеру, његовој идеологији, његовим трупима, успеху и тд. Пошто би ти чланци изашли у „Времену“ били су превођени у фирми Рокс и са исечцима тога листа редовно слати у Немачку. – У исто време основано је „Друштво пријатеља Немачке“. Ту су такође одржаване разне конференције са вели- ки славопојкама хитлеризму.

Други корак ишао је даље. Постојала је јака жеља да се Немачка дочена најважнијег југословенског листа „Политике“. Покушај је вешто изведен и опиан је пулс, али са корумпирањем тога листа није се успело.

Онда је дошла женидба Душана Роша са блиском рођаком директора „Политике“, но тај брак је ускоро разведен, те је тако пропао и тај план.

Велики мамац немачки

Немачка се интензивно спрема за рат. Њена индустрија је способна да издржи један дуг и жесток рат, али Немачка нема довољно намирница и то је њена слаба тачка. Русија нуди у размену за машине неограничене количине жита и сировина по дампинг ценама. Немачка не пристаје, јер једном испоручене те машине биле би инсталиране у дубини руске унутрашњости и производио би се такав ратни материјал о коме се не би могло ништа знати – немогуће је испослати и пласирати агенте, нити другим којим начином нашкодити тој земљи, која тако брижљиво скрива све од очију странаца. Сем тога немогуће је постићи високе цене, пошто је тешко корумпирати совјетско чиновништво. За Немачку је много корисније да ступи у трговачке везе са малим земљама централне Европе, јер у њима има своје људе. Они увек могу да учине компромисе и са мало политичке вештине да даду извесне сугестије, увек у корист Немачке. Настојаће се да се продају готови фабрикати, а ако се баш траже инсталације, послаће се „специјалисти“, који ће дуго остати, – видеће и знаће све. Знаће се потпуно ратни потенцијал земље. („Граф Цепелин“ раније, као и генерал Геринг доцније, прелетели су међународним уговорима забрањене зоне над Југославијом, не обзирајући се на прописе.)

У јесен 1934. г. један немац. В. Лезе, директор моћног концерна Фероштал (Есен) приспео је у Београд код браће Рош, да изврши важну мисију, коју му је поверила Хитлерова влада. – У бироу Браћа Рош грозничаво су се бацили на писање разних експозеза, добро дозираним патриотским сугестијама и све то раздато је члановима владе Богољубу Јевтићу, Велимиру Поповићу, генералу Петру Живковићу, као и генералу Петру Арачићу шефу обавештајног отсека југословенског генералштаба. То је учињено као и обично (редовно). – Немачка је хтела да купи југословенско жито за суму од Дин. 3.000,000.000,- односно 30.000 до 40.000 вагона годишње (4–5 година). У замену за то Немачка је била вољна да плати 70% у роби, а 30% у готову (ради изравнања салда клиринга). Очигледно је да једна комерцијална трансакција таквих размера неминовно мора имати политичких реперкусија исто толико важних. Пошто је се хтело избећи негодовање Француске, то је Немачка заклоњена једном холанском кућом. Г. Лезе потписао је код начелника Мин. Трговине и индустрије Пиље први уговор између Југославије и једне холанске куће (!) прву лиферирацију жита 30.000 до 40.000 вагона. (Прекко Призада – Готлиб

водио преговоре). Они који су код нас (у Француској) упућени у немачке закулисне методе знаће из којих се разлога Немачка крије иза Холандије или Швајцарске када преузима једну акцију са задњим намерама.

За остварење тих лиферација немачких браћа Рош су тражили од немаца 10% (Дин. 300,000.000,-). То је био разлог што је наредбом министра Велимира Поповића (унутрашњи послови) и Милана Стојадиновића (финансије) а са знањем претсеника владе Богољуба Јевтића прекинут полицијски претрес у просторијама Браће Рош. Тај је претрес наређен од стране начелника одељења јавне безбедности југословенског министарства унутрашњих послова г. Лазића Живојина и начелника одељења пореза југословенског министарства финансија г. Појића, а о тој наредби за претрес нису знали ни министар унутрашњих послова, ни министар финансија, који су били заинтересовани за ту лиферацију жита, исто као и југословенски пуковник у пензији Јован Ненадовић, блиски рођак претседника владе Б. Јевтића, који је послужио као главни мост за обављање тога посла.

Начелник Појић пензионисан је други дан по обустављеном претресу да би се онемогућио.

Секретару Министарства Финансија Бајићу даје се у фебруару 1935. г. дуже одсуство да би му се тај предмет одузео, како не би по њему даље радио.

Комесар полиције Игњатовић, који је поднео строго поверљив извештај о нађеном материјалу приликом претреса (Герингово писмо, списак особа којима је исплаћиван новац и т.д.) бачен је из Управе Града Београда у Тетово (Македонија).